ผ้าทอผู้ไทบ้านละหาน้ำ: ภูมิปัญญาทางภาษาและมิติทางวัฒนธรรม

Phu Tai Ban Laha Nam Woven Textiles: Language Wisdom and Cultural Dimensions

ต่อศักดิ์ เกษมสุข[1], กันยารัตน์ มะแสงสม[2] และ นิโลบล ภู่ระย้า[3]
Torsak Kasemsuk[1], Kanyarat Maseangsom[2] and Nilobol Phuraya[3]

Received : 14 ก.พ. 2567
Revised : 6 มิ.ย. 2567
Accepted : 12 มิ.ย. 2567

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาทางภาษาและมิติทางวัฒนธรรมของชื่อลวดลายผ้าทอชาวผู้ไทบ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการเก็บข้อมูลภาคสนามและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยภูมิปัญญาทางภาษาพบว่า ชาวผู้ไทบ้านละหาน้ำมีการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอมาจนถึงปัจจุบัน การสร้างลวดลายผ้าทอส่วนใหญ่ใช้วิธีการมัดหมี่ ซึ่งลวดลายผ้าทอที่พบมีจำนวน 50 ลวดลาย และมีชื่อที่แตกต่างกัน แสดงให้เห็นภูมิปัญญาทางภาษาในการสร้างคำเรียกชื่อลวดลายจากสิ่งของและธรรมชาติรอบตัวมาประยุกต์ให้เกิดเป็นลวดลาย กลวิธีทางภาษาในการตั้งชื่อลวดลายส่วนใหญ่เป็นการประสมคำในรูปแบบ คำหลัก+คำขยาย สะท้อนภูมิปัญญาในการใช้ภาษาเพื่อสื่อถึงลักษณะของลวดลาย การประกอบสร้างลวดลายหลักและลวดลายย่อยได้ ส่วนด้านมิติทางวัฒนธรรม พบว่า ชื่อลวดลายผ้าทอสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสิ่งของ กลุ่มสัตว์ กลุ่มพืช กลุ่มเรขาคณิต และกลุ่มสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ แสดงให้เห็นว่าในวัฒนธรรมของชาวผู้ไทบ้านละหาน้ำมีความผูกพันกับธรรมชาติและการตั้งชื่อลวดลายผ้าด้วยคำว่า “นาค” มากที่สุดสะท้อนความเชื่อเรื่องนาคซึ่งเป็นลักษณะที่ปรากฏร่วมกันในประเทศลุ่มน้ำโขง

คำสำคัญ: ผ้าทอผู้ไทบ้านละหาน้ำ, ภูมิปัญญาทางภาษา, มิติทางวัฒนธรรม

Abstract

This research aimed to study the language wisdom and cultural dimensions of the names of the Phu Tai weaving motifs, Ban Laha Nam, Mueang Song Khon, Savannakhet Province, Lao People's Democratic Republic. A qualitative research methodology was employed to collect field data and in-depth interviews with 20 key informants from purposive sampling. Data were analyzed and presented by descriptive analysis. The results of research on language wisdom found that the Phu Tai people of Ban Laha Nam had inherited the wisdom of weaving textiles until now. Most woven textile motifs are created

[1] *อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร อีเมล: torsak@snru.ac.th*
[2] *อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร อีเมล: kanyarat@snru.ac.th*
[3] *อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร อีเมล: nilobol@snru.ac.th*
[1] *Lecturer, Major. Thai Language Department, Faculty of Humanities and Social Sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University, Email: torsak@snru.ac.th*
[2] *Lecturer, Major. Thai Language Department, Faculty of Humanities and Social Sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University, Email: kanyarat@snru.ac.th*
[3] *Lecturer, Major. Thai Language Department, Faculty of Humanities and Social Sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University, Email: nilobol@snru.ac.th*

using the Mudmee techniques. All 50 motifs of woven textiles have different names. It showed the wisdom of language in creating words, names, and patterns from objects and nature around them to create motifs design. Language strategies for naming are largely compounded in pattern words as (keyword + adjective), reflecting the wisdom of using language to convey the characteristics of motifs. The assembly can create an excellent motif and sub-motif. As for the cultural dimension, it was found that the names of woven textile motifs can be grouped into five groups: objects, animals, plants, geometrics and natural environment. It shows that in the Phu Tai culture, Ban Laha Nam has a connection with nature and the traditional beliefs about Naga, which are common beliefs in the Mekong Basin countries.

Keywords: Phu Tai Laha Nam Woven Textiles, Language Wisdom, Cultural Dimensions

บทนำ

ชาวผู้ไท บ้านละหานน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีภูมิปัญญาการทอผ้าในชุมชน ชาวบ้านละหานน้ำส่วนใหญ่นิยมทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน ซึ่งผ้าทอส่วนใหญ่เป็นผ้าซิ่น ผ้าแพร ผ้าห่ม ผ้าขาวม้า และตีนซิ่น การทอผ้าจะพบได้ทั่วไปเกือบทุกหลังคาเรือน โดยเป็นระบบเศรษฐกิจครัวเรือนที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในครอบครัว ทั้งพ่อ แม่ ลูก จึงทำให้ชุมชนชาวบ้านละหานน้ำ มีลักษณะโดดเด่นที่กลายเป็นชุมชนผ้าทอในระดับเมืองที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ทั้งในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและต่างประเทศ เช่น ไทย เวียดนาม ญี่ปุ่น เป็นต้น

การสร้างลวดลายของผ้าทอของชุมชนบ้านละหานน้ำเป็นแบบมัดหมี่ ซึ่งเป็นเทคนิคดั้งเดิมของการสร้างลวดลายของผ้าทอในชุมชนบ้านละหานน้ำ การมัดหมี่ลวดลายดั้งเดิม เช่น ลายนาค ลายข้าวสาร ลายโคมห้า ลายตุ้ม ลายหมากจับ ลวดลายเหล่านี้มีการเรียนรู้และสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต และการสอนลวดลายมัดหมี่มักจะเรียนรู้ผ่านกระบวนการบอกเล่าและให้ฝึกปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติเป็นแล้วก็จะเกิดการสร้างสรรค์ลวดลายใหม่ จนกลายเป็นความเชี่ยวชาญ ลวดลายดั้งเดิมที่ถูกสอนมักจะเป็นลวดลายเชิงโครงสร้างแบบเรขาคณิต เช่น ลวดลายนาคจะมีโครงสร้างเป็นสามเหลี่ยมและสี่เหลี่ยม ลายโคมห้า และลายหมากจับจะมีโครงสร้างเป็นสี่เหลี่ยม ดังนั้น กระบวนการมัดหมี่ที่เป็นการสร้างลวดลายของชุมชนบ้านละหานน้ำ จึงนิยมมัดหมี่ลวดลายง่าย ๆ และเมื่อฝึกมัดหมี่จนเกิดเป็นความชำนาญแล้วก็จะมีการสอนลวดลายที่สลับซับซ้อนให้กับผู้มัดหมี่

การศึกษาชื่อเรียกลวดลายผ้ามักจะมีการวิเคราะห์ด้านลักษณะทางวัฒนธรรมร่วมด้วย อาจกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษากลวิธีการใช้ภาษาที่สะท้อนมุมมองในด้านมิติทางวัฒนธรรม โดยการศึกษากลวิธีการใช้ภาษาเป็นการศึกษารูปแบบการตั้งชื่อลวดลายผ้า ส่วนด้านมิติทางวัฒนธรรมเป็นการศึกษาลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในชื่อของลวดลายผ้า ดังเช่น พิจิตรา พาณิชย์กุล (2547) กล่าวถึงผลการศึกษาชื่อที่ใช้เรียกซิ่นมัดหมี่ของชาวไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี จากการวิเคราะห์ตามแนวคิดอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ว่าชื่อลายผ้าซิ่นมีความแตกต่างกันไปตามมิติของการทอลายผ้า ทั้งนี้ ชื่อที่ใช้เรียกลายประสมดั้งเดิมของซิ่นมัดหมี่ทั้งหมด 22 ชื่อ แตกต่างกันใน 3 มิติ ได้แก่ จำนวนลายเดี่ยวที่นำมาประสม ชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประสม และลักษณะตำแหน่งของลายที่มาประสมกัน ส่วนการตั้งชื่อลายผ้าสะท้อนให้เห็นลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวไทยพวนคือ ชาวไทพวนมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและเกษตรกรรม มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมทางวัตถุ ด้วยการนำสิ่งที่อยู่รอบตัวมาตั้งชื่อลายผ้า นอกจากการศึกษาเรื่องผ้าทอในประเทศไทยยังพบว่ามีการศึกษาเรื่องผ้าทอใน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ดังเช่น จรัญ ชัยประทุม (2556: 130) ได้ศึกษาเรื่องผ้าทอหลวงพระบาง : มิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยศึกษาประวัติความเป็นมา วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานผ้าทอหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยลาว ผลการวิจัยพบว่า ผ้าทอมีความเกี่ยวพันกับคนหลวงพระบางมาตั้งแต่อดีต มีศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่นหลายด้านโดยเฉพาะชนเผ่าไทลื้อที่มีฝีมือสร้างสรรค์หัตถกรรมผ้าทอมีรูปแบบและลวดลาย

อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ในด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น พบมิติทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อปรากฏบนลวดลายผ้า ในด้านมิติทางภูมิปัญญาพบว่า กระบวนการทางภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่ปรากฏบนผลงานทอผ้าของชาวหลวงพระบาง ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ยังคงแฝงไว้ด้วยภูมิปัญญาดั้งเดิม แม้จะมีการผลิตผ้าทอที่สนองต่อความต้องการของตลาดมากขึ้นก็ตาม

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การศึกษาเรื่องผ้าทอมีการศึกษาในด้านลักษณะร่วมทางวัฒนธรรม มิติทางวัฒนธรรมตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสรรค์ผ้าทอ ทั้งในและต่างประเทศ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาในประเด็นกลวิธีทางภาษาในการตั้งชื่อลวดลายและวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านผ้าทอชาวผู้ไทบ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามาอย่างยาวนาน และยังไม่พบการศึกษาประเด็นดังกล่าวในพื้นที่บ้านละหาน้ำ เพื่อเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาทางภาษา และเป็นแนวทางในการศึกษา พัฒนา และอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาภูมิปัญญาทางภาษาและมิติทางวัฒนธรรมของชื่อลวดลายผ้าทอชาวผู้ไทบ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

กรอบแนวคิด

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์มาวิเคราะห์ข้อมูลชื่อของลวดลายผ้าทอชาวผู้ไทบ้านละหาน้ำ ซึ่งอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549: 79-80) กล่าวถึงอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ไว้ว่า เกิดจากแนวคิดที่ว่ารูปภาษาหรือคำในภาษาเป็นสิ่งที่ช่วยให้สามารถศึกษาวิเคราะห์ระบบความคิดของมนุษย์ได้ คำว่า อรรถศาสตร์ หมายถึงการศึกษาความหมาย และคำว่า ชาติพันธุ์ สื่อความหมายถึง กลุ่มคนและวัฒนธรรม

การศึกษาตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์มีวิธีการศึกษาและวิเคราะห์หลายวิธี ซึ่งงานวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบการสร้างกฎนัยทั่วไป (generalization rule) ตามที่ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และคณะ (2555: 18-19) อธิบายว่า การสร้างกฎนัยทั่วไปเป็นการเสนอภาพรวมของผลการวิเคราะห์ โดยมักนำไปใช้ในการสรุปรูปแบบของชื่อต่าง ๆ ให้อยู่ในรูปของกฎและสามารถตรวจสอบได้และสามารถนำกฎนั้นมาใช้ทำนายผลในอนาคตได้ เช่น ชื่อสถานที่ ชื่อบุคคล ชื่ออาหาร เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะเริ่มจากการวิเคราะห์โครงสร้างของชื่อลวดลายผ้าทอ โดยพิจารณาจากส่วนประกอบของชื่อลวดลายแต่ละชื่อออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ คือ ส่วนหลัก และส่วนขยาย แล้วพิจารณาว่าแต่ละส่วนของชื่อนั้นทำหน้าที่อย่างไร เช่น บอกอาการ บอกขนาด เป็นต้น จากนั้นจะวิเคราะห์ความหมายของชื่อลวดลายแต่ละลวดลาย แล้วจัดกลุ่มความหมายของชื่อ โดยพิจารณาให้ชื่อลวดลายที่มีความหมายทำนองเดียวกันอยู่ในกลุ่มความหมายเดียวกันและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางความหมายของชื่อลวดลายผ้าทอกับวัฒนธรรมของชาวผู้ไทบ้านละหาน้ำ

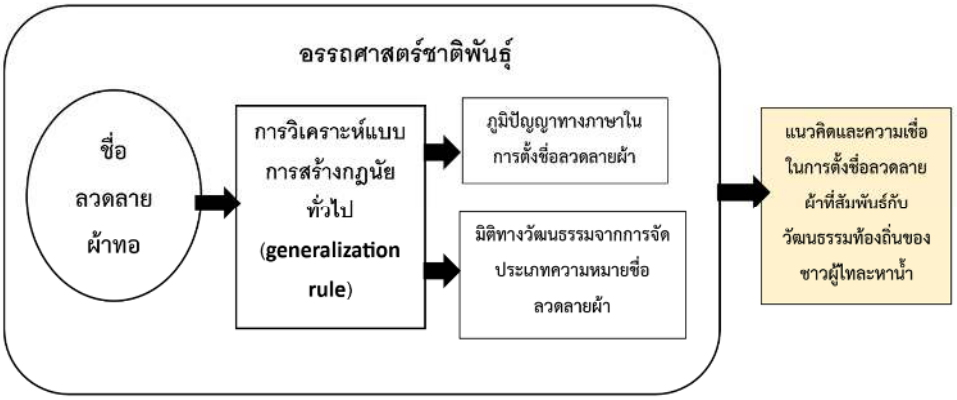

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย ผ้าทอผู้ไทบ้านละหาน้ำ : ภูมิปัญญาทางภาษาและมิติทางวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิเคราะห์ภูมิปัญญาทางภาษาและมิติทางวัฒนธรรมของชื่อลวดลายผ้าทอชาวผู้ไทบ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร

ประชากร ได้แก่ ชาวผู้ไทบ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่มีความรู้เรื่องการทอผ้าและมัดหมี่

1.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นเพศหญิง อายุ 40 ปีขึ้นไป จำนวน 20 คน ซึ่งเป็นชาวผู้ไทบ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และมีความรู้เกี่ยวกับการมัดหมี่ โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับชื่อของลวดลายผ้าทอ และใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเพื่อบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการทอผ้าของชาวบ้านละหาน้ำ โดยมีประเด็นคำถามดังนี้

1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล 2) ประสบการณ์ในการทอผ้ามัดหมี่ 3) ชื่อของลวดลายผ้ามัดหมี่ 4) ตัวอย่างลวดลายผ้าทอ 5) ที่มาของชื่อลายผ้าทอ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้รวบรวมข้อมูลลวดลายผ้าทอของชาวผู้ไทบ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวจากผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสามารถในการมัดหมี่ รวมทั้งบันทึกภาพลวดลายที่บันทึกอยู่ในเอกสารของผู้มัดหมี่แต่ละคน และรวบรวมข้อมูลด้านวัฒนธรรมของชาวผู้ไทบ้านละหาน้ำจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบการสร้างกฎนัยทั่วไป (generalization rule) โดยวิเคราะห์โครงสร้างของชื่อลวดลายผ้าว่ามีการประกอบโครงสร้างอย่างไร เพื่อมาสรุปเป็นผลการวิเคราะห์ภูมิปัญญาทางภาษาในการเรียกชื่อลวดลายผ้าทอของชาวผู้ไทบ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ส่วนมิติทางวัฒนธรรมของชื่อลวดลายผ้าทอวิเคราะห์โดยจัดประเภทความหมายและที่มาของชื่อลวดลายแต่ละลวดลายว่าสัมพันธ์กับสิ่งใดในวัฒนธรรมของชาวผู้ไทบ้านละหาน้ำ และนำเสนอด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผล

บ้านละหาน้ำเป็นหมู่บ้านชาวผู้ไทที่เก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งในเมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมื่อประมาณ 200 กว่าปีที่แล้ว ชาวบ้านละหาน้ำได้อพยพมาจากเมืองพีน เมืองเซโปน โดยตั้งหมู่บ้านอยู่ริมแม่น้ำเซบั้งเหียง และเซจำพอน มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มเป็นแอ่งลาดเอียงไปตามริมแม่น้ำเซบั้งเหียง เนื่องจากมีภูมิประเทศที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ อาชีพหลักของชาวบ้านละหาน้ำจึงเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร และการจับสัตว์น้ำ นอกจากนี้ ชาวบ้านละหาน้ำยังประกอบอาชีพทอผ้าเป็นอาชีพรองจากการทำนา และอาจกล่าวได้ว่าเป็นอาชีพที่แทบทุกครัวเรือนปฏิบัติ เป็นอาชีพที่สร้างรายได้จากภูมิปัญญาและความวิริยะอุตสาหะของชาวบ้านละหาน้ำอย่างแท้จริง

จากการศึกษาภูมิปัญญาทางภาษาและมิติทางวัฒนธรรมของชื่อลวดลายผ้าทอชาวผู้ไทบ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า ภูมิปัญญาทางภาษาในการสร้างคำเรียกชื่อผ้าทอและมิติทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทบ้านละหาน้ำ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ภูมิปัญญาทางภาษาในชื่อลวดลายผ้าทอบ้านละหาน้ำ

นอกจากภูมิปัญญาการทอผ้า การสร้างสรรค์ลวดลายผ้า ชาวบ้านละหาน้ำยังมีชื่อเรียกลวดลายที่ใช้ทอผ้าไว้อย่างหลากหลายจากการนำรูปร่างสิ่งของและธรรมชาติรอบตัวมาประยุกต์ให้เกิดเป็นลวดลายเพื่อสร้างการรับรู้ร่วมกัน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นภูมิปัญญาทางภาษาในการสร้างคำเรียกชื่อลวดลายอีกด้วย ในที่นี้จะกล่าวถึงข้อมูลชื่อลวดลายผ้าทอและภูมิปัญญาทางภาษาที่ปรากฏในการสร้างคำเรียกชื่อลวดลายผ้าทอบ้านละหาน้ำ ดังต่อไปนี้

1.1 ข้อมูลชื่อลวดลายผ้าทอ

ชื่อเรียกลวดลายผ้าทอบ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า ส่วนใหญ่นำมาจากการรูปร่างสิ่งของในชีวิตประจำวันที่ผู้ทอพบเห็นและธรรมชาติรอบตัวมาประยุกต์ให้เกิดเป็นลวดลายบนผืนผ้าโดยใช้การมัดหมี่ มีจำนวน 50 ชื่อ ดังนี้ 1) ลายนาค 2) ลายนาคไต่เครือ 3) ลายนาคไต่ขัว 4) ลายนาคน้อย 5) ลายนาคสน 6) ลายนาคเกี้ยว 7) ลายนาคคู่ 8) ลายหัวนาค 9) ลายข้าวสารน้อย 10) ลายตุ้ม 11) ลายตุ้มตัน 12) ลายตุ้มป่อง 13) ลายตุ้มหมากจับ 14) ลายตุ้มดอกรัก 15) ลายตุ้มดอกพิกุล 16) ลายตุ้มแต่ง 17) ลายขอ 18) ลายหมี่โคมห้า 19) ลายหมี่โคมเจ็ด 20) ลายกาบหวี 21) ลายน้ำไหล 22) ลายแผนที่ 23) ลายหมากจับ 24) ลายหมากจับเครือ 25) ลายหัวช่อ 26) ลายหัวช่อต้นดอกไม้ 27) ลายเลขลบ 28) ลายเครือน้อย 29) ลายกาบอ้อย 30) ลายหัวใจ 31) ลายหางปลาวาพ 32) ลายผีเสื้อ 33) ลายฟันปลา 34) ลายผักแว่น 35) ลายเกล็ดเต่า 36) ลายประแจจีน 37) ลายนกยูง 38) ลายข้าวหลามตัด 39) ลายหวีดอกจำปี 40) ลายหวีต้นสน 41) ลายหวีมงกุฎ 42) ลายหมี่คองตัดหวี 43) ลายบันไดมงกุฎ 44) ลายขอคู่ 45) ลายใยแมงมุม 46) ลายต้นข้าว 47) ลายม้าน้ำ 48) ลายกงแก้ว 49) ลายดอกงา 50) ลายหมากหวาย

1.2 ลักษณะโครงสร้างคำของชื่อลวดลายผ้าทอ

ชื่อลวดลายผ้าทอจำนวน 50 ชื่อดังกล่าว ผู้วิจัยจัดเป็นคำนามวิสามัญตามนิยามของวิจินตน์ ภาณุพงศ์ (2555: 18) ที่ให้นิยามว่า คำนามวิสามัญ หมายถึงคำที่เป็นชื่อซึ่งตั้งขึ้นเฉพาะสำหรับเรียกคำนามสามัญหนึ่ง ๆ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้

วิเคราะห์ชื่อลวดลายข้างต้นตามลักษณะการปรากฏของพยางค์ พบว่าแม้ทุกชื่อจะเป็นคำนาม 1 คำ แต่มีการปรากฏของคำที่แตกต่างกัน ดังนี้

1.2.1 ชื่อที่ปรากฏเป็นคำพยางค์เดียว มี 3 ชื่อ คือ 1) นาค 2) ตุ้ม และ 3) ขอ

1.2.2 ชื่อที่ปรากฏเป็นคำ 2 พยางค์ มี 29 ชื่อ คือ 1) นาคน้อย 2) นาคสน 3) นาคเกี้ยว 4) นาคคู่ 5) หัวนาค 6) ตุ้มตัน 7) ตุ้มป่อง 8) ตุ้มแต่ง 9) กาบหวี 10) กาบอ้อย 11) น้ำไหล 12) แผนที่ 13) หมากจับ 14) หัวช่อ 15) เลขลบ 16) เครือน้อย 17) หัวใจ 18) ผีเสื้อ 19) ฟันปลา 20) ผักแว่น 21) เกล็ดเต่า 22) ประแจจีน 23) นกยูง 24) ขอคู่ 25) ต้นข้าว 26) ม้าน้ำ 27) กงแก้ว 28) ดอกงา และ 29) หมากหวาย

1.2.3 ชื่อที่ปรากฏเป็นคำ 3 พยางค์ มี 14 ชื่อ คือ 1) นาคไต่เครือ 2) นาคไต่ขัว 3) ข้าวสารน้อย 4) ตุ้มหมากจับ 5) ตุ้มดอกรัก 6) ตุ้มดอกพิกุล 7) หมี่โคมห้า 8) หมี่โคมเจ็ด 9) หมากจับเครือ 10) หางปลาวาฬ 11) ข้าวหลามตัด 12) ใยแมงมุม 13) หวีต้นสน และ 14) หวีมงกุฎ

1.2.4 ชื่อที่ปรากฏเป็นคำ 4 พยางค์ มี 3 ชื่อ คือ1) หวีดอกจำปี 2) หมี่คองตัดหวี และ 3) บันไดมงกุฎ

1.2.5 ชื่อที่ปรากฏเป็นคำ 5 พยางค์ มี 1 ชื่อ คือ หัวช่อต้นดอกไม้

1.3 ภูมิปัญญาทางภาษาในการสร้างคำเรียกชื่อลายผ้าทอ

การสร้างคำเรียกลวดลายผ้าของชาวผู้ไทบ้านละหาน้ำ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการประสมคำลักษณะหนึ่ง กล่าวคือเกิดจากการนำคำที่มีความหมายต่างกันมาเรียงต่อกันด้วยวิธีการแบบ คำหลัก+คำขยาย ซึ่งคำหลักหมายถึงคำนามที่เป็นชื่อลายหลักของผ้า ส่วนคำขยายหมายถึงคำนาม คำบอกจำนวน หรือคำกริยาที่ทำหน้าที่ขยายรายละเอียดของลายหลัก เช่น บอกขนาด บอกจำนวน บอกอาการหรือสภาพของลาย บอกชื่อลายที่เป็นลายย่อย และบอกการเคลื่อนไหว ทั้งนี้ รูปแบบพื้นฐานของการสร้างคำที่ผู้วิจัยพบคือ รูปแบบ คำหลัก+คำขยาย พบมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบรูปแบบที่ซับซ้อนคือ รูปแบบที่เป็นคำหลัก+คำขยาย+คำขยาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.3.1 การสร้างคำรูปแบบคำหลัก + คำขยาย

การสร้างคำรูปแบบนี้เป็นการสร้างคำรูปแบบพื้นฐานที่พบมากที่สุด แบ่งออกเป็น

1) คำหลัก+คำขยายบอกขนาด เช่น

นาค+น้อย ซึ่งมี นาค เป็นคำหลัก น้อย เป็นคำขยายบอกขนาด

เครือ+น้อย ซึ่งมี เครือ เป็นคำหลัก น้อย เป็นคำขยายบอกขนาด

ข้าวสาร+น้อย ซึ่งมี ข้าวสาร เป็นคำหลัก น้อย เป็นคำขยายบอกขนาด

2) คำหลัก+คำขยายบอกจำนวน เช่น

นาค+คู่ ซึ่งมี นาค เป็นคำหลัก คู่ เป็นคำขยายบอกจำนวน

ขอ+คู่ ซึ่งมี ขอ เป็นคำหลัก คู่ เป็นคำขยายบอกจำนวน

หมี่โคม+ห้า ซึ่งมี หมี่โคม เป็นคำหลัก ห้า เป็นคำขยายบอกจำนวน

หมี่โคม+เจ็ด ซึ่งมี หมี่โคม เป็นคำหลัก เจ็ด เป็นคำขยายบอกจำนวน

3) คำหลัก+คำขยายบอกอาการหรือสภาพ ซึ่งคำขยายนี้อาจบอกอาการหรือสภาพของคำหลัก เช่น

นาค+เกี้ยว ซึ่งมี นาค เป็นคำหลัก เกี้ยว เป็นคำขยายบอกอาการ

เลข+ลบ ซึ่งมี เลข เป็นคำหลัก ลบ เป็น เป็นคำขยายบอกอาการ

ตุ้ม+ป่อง ซึ่งมี ตุ้ม เป็นคำหลัก ป่อง เป็นคำขยายบอกสภาพ

ตุ้ม+ตัน ซึ่งมี ตุ้ม เป็นคำหลัก ตัน เป็นคำขยายบอกสภาพ

ตุ้ม+แต่ง ซึ่งมี ตุ้ม เป็นคำหลัก แต่ง เป็นคำขยายบอกสภาพ

4) คำหลัก+คำขยายบอกชื่อลาย เช่น

กาบ+หวี ซึ่งมี กาบ เป็นคำหลัก หวี เป็นเป็นคำขยายบอกชื่อลาย

นาค+สน ซึ่งมี นาค เป็นคำหลัก สน เป็นคำขยายบอกชื่อลาย

หวี+ต้นสน ซึ่งมี หวี เป็นคำหลัก ต้นสน เป็นคำขยายบอกชื่อลาย

ตุ้ม+ดอกรัก ซึ่งมี ตุ้ม เป็นคำหลัก ดอกรัก เป็นคำขยายบอกชื่อลาย

บันได+มงกุฎ ซึ่งมี บันได เป็นคำหลัก มงกุฎ เป็นคำขยายบอกชื่อลาย

หวี+มงกุฎ ซึ่งมี หวี เป็นคำหลัก มงกุฎ เป็นคำขยายบอกชื่อลาย

หัวช่อ+ต้นดอกไม้ ซึ่งมี หัวช่อ เป็นคำหลัก ต้นดอกไม้ เป็นคำขยายบอกชื่อลาย

อาจกล่าวได้ว่าวิธีการสร้างคำแบบนี้เกิดจากการนำชื่อลาย 2 ลายมาวางเรียงกันนั่นเอง

1.3.2 การสร้างคำรูปแบบคำหลัก + คำขยาย+คำขยาย

การสร้างคำรูปแบบนี้ถือเป็นรูปแบบซับซ้อนเพราะมีโครงสร้างคำหลัก+คำขยาย+คำขยาย ปรากฏในคำเรียกลวดลายไม่มากนัก ได้แก่ นาคไต่ขัว นาคไต่เครือ หมี่คองตัดหวี ดังนี้

นาค+ไต่+ขัว มีโครงสร้างแบบ คำหลัก+คำขยายบอกอาการ+คำขยายบอกชื่อลาย

นาค+ไต่+เครือ มีโครงสร้างแบบ คำหลัก+คำขยายบอกอาการ+คำขยายบอกชื่อลาย

หมี่คอง+ตัด+หวี มีโครงสร้างแบบ คำหลัก+คำขยายบอกอาการ+คำขยายบอกชื่อลาย

จากการศึกษาภูมิปัญญาทางภาษาที่ปรากฏในชื่อลวดลายผ้าทอบ้านละหาน้ำ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบชื่อลวดลายผ้าทอจำนวน 50 ลวดลาย ชาวบ้านละหาน้ำมีวิธีการตั้งชื่อลวดลายของผ้าทอด้วยการสังเกตเทียบเคียงกับรูปร่างของสิ่งที่อยู่รอบตัวของผู้ทอผ้า ชื่อที่ปรากฏมากที่สุดคือชื่อที่มีคำว่า “นาค” ในด้านลักษณะโครงสร้างของชื่อลวดลายผ้าพบว่า ชื่อลายผ้าส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นคำ 2 พยางค์ และคำ 3 พยางค์ ในด้านภูมิปัญญาทางภาษาในการสร้างคำเรียกชื่อลายผ้าทอ พบว่าใช้รูปแบบ คำหลัก + คำขยาย โดยคำขยายประกอบด้วยคำขยายบอกขนาด บอกจำนวน บอกอาการหรือสภาพ และบอกชื่อลาย ซึ่งเป็นรูปแบบการสร้างคำเรียกชื่อลายผ้าทอที่พบมากที่สุด รองลงมาคือการสร้างคำรูปแบบคำหลัก+คำขยาย+คำขยาย

2. มิติทางวัฒนธรรม

ชื่อลวดลายผ้าทอสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 5 กลุ่ม โดยเรียงลำดับชื่อที่ปรากฏจากมากไปน้อย ได้แก่ กลุ่มสิ่งของ กลุ่มสัตว์ กลุ่มพืช กลุ่มเรขาคณิต และกลุ่มสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ลวดลายต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นการมองโลกและสิ่งที่อยู่ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนความเชื่อที่อยู่ในวัฒนธรรมของชาวบ้านละหาน้ำ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 กลุ่มสิ่งของ

ชื่อลวดลายผ้าทอกลุ่มสิ่งของ เช่น ลายประแจจีน ลายกาบหวี ลายบันไดมงกุฎ ลายตุ้ม เป็นต้น สะท้อนให้เห็นการสร้างสรรค์ลวดลายโดยการนำเอาลักษณะของสิ่งของเครื่องใช้ที่พบเจอได้ในชีวิตประจำวัน มาออกแบบเป็นลวดลายที่มีความเหมือนหรือใกล้เคียงกับลักษณะสิ่งของเครื่องใช้นั้น ๆ เช่น หวี ที่มีลักษณะเป็นซี่ ถูกนำมาออกแบบเป็นลวดลาย กาบหวี หวีดอกจำปี โดยมีลักษณะลวดลายเป็นเส้น ๆ คล้ายซี่ของหวีปรากฏอยู่บนผืนผ้า เป็นการนำลักษณะเด่นของสิ่งของเครื่องใช้มาประกอบเป็นลวดลายผ้า

ภาพประกอบ 2 ผ้าลายหวีดอกจำปี (กลุ่มสิ่งของ)

2.2 กลุ่มสัตว์

ชื่อลวดลายผ้าทอกลุ่มสัตว์ เช่น ลายนาค ลายนาคคู่ ลายผีเสื้อ ลายฟันปลา ลายม้าน้ำ ลายหางปลาวาฬ ลายนกยูง เป็นต้น สะท้อนให้เห็นการสร้างสรรค์ลวดลายของสัตว์ทั้งที่มีอยู่จริงบนโลก และสัตว์ที่อยู่ในตำนานหรือความเชื่อ เช่น นาค ลายนาคเป็นลวดลายที่พบมากที่สุดในลายผ้าของชาวบ้านละหาน้ำ โดยพบว่าลายนาคมีหลายแบบและหลายชื่อเรียก เช่น ลายนาคคู่ ลายนาคเกี้ยว ลายหัวนาค ลายบันไดนาค เป็นต้น สอดคล้องกับ จรัญ ชัยประทุม (2556: 150) ที่กล่าวถึงลายนาคว่า เป็นลายสำคัญของกลุ่มวัฒนธรรมไต สื่อถึงคติความเชื่อเรื่องพญานาค ซึ่งปรากฏให้เห็นทั่วไปทั้งในไทยและลาว อีกทั้งความเชื่อเรื่องพญานาคแห่งลุ่มน้ำโขงที่มีความเชื่อมโยงกับสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์และความศักดิ์สิทธิ์ของพญานาคตามความเชื่อของชาวไทยและลาว ดังนั้น ลายนาคจึงเป็นลายที่สตรีชาวลาวมักจะใช้สวมใส่ในโอกาสสำคัญ เช่น งานบุญประเพณี งานมงคลสมรส เป็นต้น นอกจากลายนาคที่นิยมนำมาสร้างสรรค์เป็นลายผ้าแล้ว ยังพบว่า ชาวบ้านละหาน้ำมีการทอผ้าลวดลายจากสัตว์อื่น ๆ อีกเช่น ผีเสื้อ นกยูง แสดงถึงความสัมพันธ์ของผู้คนกับระบบนิเวศที่ตนอาศัยอยู่

ภาพประกอบ 3 ผ้าลายนาคเกี้ยว (กลุ่มสัตว์)

2.3 กลุ่มพืช

ชื่อลวดลายผ้าทอกลุ่มพืช เช่น ลายดอกงา ลายผักแว่น ลายหมากหวาย ลายต้นข้าว ลายหมากจับ เป็นต้น สะท้อนให้เห็นการสร้างสรรค์ลวดลายที่ซึมซับความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และแสดงออกมาในรูปแบบของการออกแบบลายผ้าให้ใกล้เคียงกับพืชพรรณที่มีอยู่ในธรรมชาติ หรือสิ่งที่อยู่ในสภาพแวดล้อมของชาวบ้าน ลวดลายกลุ่มพืชล้วนสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับระบบนิเวศ ไม่ว่าจะเป็น ต้นไม้ ดอกไม้ ผลไม้ พืชพรรณลักษณะต่าง ๆ ถูกนำมาประดิษฐ์เป็นลวดลายผ้าที่สวยงาม แสดงให้เห็นถึงความเป็นคนช่างสังเกตของช่างทอผ้าที่ถูกถ่ายทอดผ่านภูมิปัญญาการทอผ้าของชาวบ้านละหาน้ำจากรุ่นสู่รุ่น

ภาพประกอบ 4 ผ้าลายผักแว่น (กลุ่มพืช)

2.4 กลุ่มเรขาคณิต

ชื่อลวดลายผ้าทอกลุ่มเรขาคณิต เช่น ลายข้าวหลามตัด ลายขอ และลายเลขลบ สะท้อนให้เห็นการสร้างสรรค์ลวดลายที่ถอดแบบมาจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่ช่างทอพบเห็น เช่น ลายข้าวหลามตัดมาจากข้าวหลาม ลายขอมาจากตะขอ และลายเลขลบมาจากเครื่องหมายทางคณิตศาสตร์ นำมาออกแบบลายให้เป็นลายผ้า ซึ่งลวดลายเรขาคณิตเป็นลายพื้นฐานที่ช่างทอผ้าทุกคนต้องรู้จักและทอเป็นลำดับต้น ๆ เป็นลายพื้นฐานเพื่อพัฒนาการทอให้เป็นลายที่มีความยากและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 5 ผ้าลายข้าวหลามตัด (กลุ่มเรขาคณิต)

2.5 กลุ่มสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

ชื่อลวดลายผ้าทอกลุ่มสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ลายน้ำไหล สะท้อนให้เห็นการสร้างสรรค์ลวดลายที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ บ้านละหาน้ำมีพื้นที่ติดกับแหล่งน้ำสำคัญคือ เขบั้งเหียง ชาวบ้านใช้เป็นแหล่งน้ำสำหรับดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการเกษตร การประมง และการคมนาคม ดังนั้นชีวิตผู้คนจึงผูกพันกับสายน้ำ เกิดเป็นแนวคิดในการสร้างสรรค์ลวดลายที่มีชื่อว่า “ลายน้ำไหล” ที่สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันของชาวบ้านละหาน้ำกับแหล่งน้ำในชุมชน

ภาพประกอบ 6 ผ้าลายน้ำไหล (กลุ่มสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ)

จากการศึกษามิติทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในชื่อลวดลายผ้าทอบ้านละหาน้ำ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า การตั้งชื่อลวดลายผ้าทอบ้านละหาน้ำสะท้อนให้เห็นลักษณะความเป็นอยู่ ความเชื่อ และสัมพันธภาพระหว่างคนกับธรรมชาติ โดยเฉพาะมิติวัฒนธรรมด้านความเชื่อในเรื่องพญานาคเป็นสิ่งที่พบมากที่สุดในการตั้งชื่อลายผ้า ที่มีคำว่า “นาค”

ประสมอยู่ในคำเรียกชื่อลวดลายผ้า เพราะนาคสิ่งที่ผู้ทอผ้าเชื่อว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ สะท้อนให้เห็นว่าในวัฒนธรรมของชาวผู้ไทละหานน้ำมีการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติและยังมีความเชื่อเรื่องสัตว์ศักดิ์สิทธิ์และตำนานพุทธประวัติที่ประชาชนมีความศรัทธาเลื่อมใสมาอย่างยาวนาน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่อง ผ้าทอผู้ไทละหานน้ำ : ภูมิปัญญาทางภาษาและมิติทางวัฒนธรรม พบว่า การตั้งชื่อลวดลายผ้าของชาวผู้ไท บ้านละหานน้ำ มีรูปแบบการสร้างคำที่ซับซ้อนและมีมิติทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความเชื่อของชาวผู้ไท บ้านละหานน้ำ ดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยพบลักษณะของการตั้งชื่อลวดลายผ้าที่มีความน่าสนใจ คือ การสร้างคำรูปแบบซับซ้อนเพราะโครงสร้างชื่อแบบ **คำหลัก+คำขยาย+คำขยาย** การตั้งชื่อเช่นนี้ปรากฏในคำเรียกลวดลายไม่มากนัก ได้แก่ นาคไต่ขัว นาคไต่เครือ หมี่คองตัดหวี ซึ่งแตกต่างจากผลการวิจัยของพิจิตรา พาณิชย์กุล (2547) ที่พบว่า ชาวไทยพวนตั้งชื่อลายประสมของผ้ามัดหมี่ด้วยการประสมชื่อลายเดี่ยวเข้าด้วยกันโดยไม่มีคำใดคั่น เช่น ผ้ามัดหมี่ลายโพธิ์ศรี ประสมกับ ลายดอกแก้ว เป็นหมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว หรือผ้ามัดหมี่ลายโพธิ์ศรี ประสมกับ ลายหมากจับ เป็นหมี่โพธิ์ศรีหมากจับ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าเป็นการนำชื่อลายมาวางเรียงกันโดยไม่มีการนำคำขยายบอกอาการมาคั่นเช่นในการตั้งชื่อของผ้าทอบ้านละหานน้ำ

แต่ในขณะที่วิธีการตั้งชื่อลวดลายผ้าที่เป็นที่นิยมและปรากฏในกลวิธีการตั้งชื่อจากงานวิจัยนี้และงานวิจัยของพิจิตรา พาณิชย์กุล (2547) ที่พบร่วมกัน คือลักษณะการตั้งชื่อแบบ "คำหลัก+คำขยาย" ซึ่งเป็นกลวิธีการตั้งชื่อลวดลายผ้าทอที่พบร่วมกันทั้งในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2. การที่มีชื่อเรียกลวดลายผ้าในกลุ่มสัตว์ที่มีคำว่า “นาค” นำหน้าชื่อมากที่สุด คือ 8 ลาย แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมของชาวผู้ไทบ้านละหานน้ำมีความผูกพันกับธรรมชาติและความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับนาคซึ่งเป็นลักษณะที่ปรากฏร่วมกันในประเทศลุ่มน้ำโขง สอดคล้องกับ จรัญ ชัยประทุม (2556) ที่ศึกษาผ้าทอของเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและกล่าวถึงลายนาคว่า เป็นลายสำคัญของกลุ่มวัฒนธรรมไต สื่อถึงคติความเชื่อเรื่องพญานาค ซึ่งปรากฏให้เห็นทั่วไปทั้งในไทยและลาว เช่นเดียวกันกับชนิดา ตั้งถาวรสิริกุล (2541) ที่ศึกษาเรื่องสื่อสัญลักษณ์ ผ้าลาวเวียงจันท์ ได้กล่าวถึงโครงสร้างลายผ้าลาวเวียงจันทร์ที่มีลวดลายนาคว่าสื่อถึง ดิน น้ำและความสมบูรณ์ รวมถึงเป็นสัญลักษณ์ของชายและหญิงและการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ส่วนในงานของพิจิตรา พาณิชย์กุล (2547) ที่ศึกษาผ้าซิ่นมัดหมี่ของชาวไทพวนก็พบชื่อลายนาคเช่นกัน พิจิตราจัดให้ลายนาคเป็นลายที่สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา โดยกล่าวว่า คนไทพวนเชื่อว่านาคเป็นสัตว์ในพุทธศาสนาและถือเป็นตัวแทนของความอุดมสมบูรณ์ สอดคล้องกับยศกร สิทธิศักดิ์ไพบูลย์ (2553) ที่ศึกษาชื่อลายผ้าแพรวาในภาษาผู้ไทยตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ ที่กล่าวถึงนาคว่า ลายผ้าแพรวาที่มีลักษณะคล้ายลำตัวพญานาคมีหงอนจะปรากฏอยู่บนผ้าแพรวาเกือบทุกผืน ชาวผู้ไทยบ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ เชื่อว่า นาคเป็นสัตว์ที่คอยปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา จะเห็นได้จากทางขึ้นสิมหรือโบสถ์ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าเป็นพญางูที่คอยให้น้ำ ทำให้ฝนตกตามฤดูกาล นอกจากนี้ในงานของพิษณุ เข็มพิลา และกฤษฎา ศรีธรรมา (2550) ที่ศึกษาลวดลายผ้าห่อคัมภีร์ใบลานอีสาน ได้กล่าวถึงความลักษณะความเชื่อของชาวอีสานผ่านการทอผ้าลวดลายนาคว่า นาคเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถดลบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่เกษตรกร และพืชพรรณธัญญาหารได้ คนอีสานจึงนิยมทอผ้าลายนาคนำมาห่อใบลานเพราะเชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์และผลบุญไปด้วย นอกจากนี้ลวดลายผ้าที่ปรากฏวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคในภูมิภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย มีปรากฏในงานวิจัยของณรงค์ เจนใจ และกรชนก สนิทวงศ์ (2565) ที่ศึกษาเอกลักษณ์ลวดลายผ้าทอบ้านวังผาและบ้านวังศิลา ตำบลสันมะค่า อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย ได้กล่าวถึงความหมายและลสดลายผ้าที่ชาวบ้านบ้านวังผาและบ้านวังศิลานิยมทอคือลวดลายที่เกิดขึ้นจากสัตว์สวยงามและสัตว์มงคล เช่นลายนาคน้อย นาคใหญ่ ที่สะท้อนความเชื่อของกลุ่มชนที่อยู่บริเวณลุ่มน้ำโขง ซึ่งเป็นถิ่นฐานเดิมของชาวบ้านก่อนจะย้ายมาตั้งรกรากที่อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย

สอดคล้องกับวิรินชุอร พิมสาร (2559) ศึกษาเรื่องการออกแบบลายผ้าจากผ้าทอเมืองน่าน พบว่า ผ้าทอเมืองน่านจะเลียนแบบลวดลายจากธรรมชาติและเรขาคณิต ผู้ทอผ้าส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวไทยลื้อ ซึ่งมีความเชื่อเรื่องพญานาค ที่เป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์จึงมีลวดลายพญานาคปรากฏอยู่ในผืนผ้าทอไทลื้อจนกลายเป็นเอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของผ้าทอเมืองน่าน และนิตยา ฉัตรเมืองปัก (2555) ที่ศึกษาผ้าไหมมัดหมี่ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ กล่าวว่า ผ้าไหมมัดหมี่นาโพธิ์มีลายนาคเป็นลายหนึ่งในลายโบราณกลุ่มสัตว์ มีต้นแบบมาจากรูปนาคที่เขียนตามโบสถ์ต่าง ๆ อันสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องสัตว์ชั้นสูงและความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นผลการวิจัยที่กล่าวมานี้จึงช่วยยืนยันอีกประการหนึ่งว่าความเชื่อเรื่องนาคที่ปรากฏผ่านลวดลายผ้าทอเป็นความเชื่อร่วมกันของประเทศในกลุ่มวัฒนธรรมไตหรือไทบริเวณลุ่มน้ำโขง โดยเฉพาะประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาและมีความเชื่อว่านาคคือตัวแทนของความอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีการตั้งชื่อลายด้วยคำว่า “ตุ้ม” เป็นลำดับที่พบรองลงมา คือ 7 ลาย สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับสิ่งของเครื่องใช้ที่อยู่ในชีวิตประจำวันคือ “ลูกตุ้ม” มาตั้งเป็นชื่อของลวดลายผ้าด้วยเช่นกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปปรับใช้ในการศึกษาชื่อเรียกลวดลายผ้าทอ และลักษณะทางวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านลายผ้าทอในพื้นที่อื่น ๆ ได้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปคือการศึกษาเปรียบเทียบลวดลายผ้าทอของประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเด็นภาษา การตั้งชื่อ การสร้างคำเรียก เป็นต้น

2.2 ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปคือการศึกษาเปรียบเทียบลวดลายผ้าทอของประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเด็นภาพสะท้อนมิติทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในลวดลายผ้าทอ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

จรัญ ชัยประทุม. (2556). ผ้าทอหลวงพระบาง: มิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น,* 5(1), 129-156.

ชนิดา ตั้งถาวรสิริกุล. (2541). *สื่อสัญลักษณ์ผ้าลาวเวียงจันท์.* กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ณรงค์ เจนใจ และกรกนก สนิทวงศ์. (2565). เอกลักษณ์ลวดลายผ้าทอบ้านวังผาและบ้านวังศิลา ตำบลสันมะค่า อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม,* 7(3), 110-122.

นิตยา ฉัตรเมืองปัก. (2555). *การศึกษาวิเคราะห์ผ้าไหมมัดหมี่อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์.* วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

พิจิตรา พาณิชย์กุล. (2547). *การศึกษาชื่อและระบบการทอชิ้นมัดหมี่ดั้งเดิมของคนไทพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์.* วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิษณุ เข็มพิลา และกฤษฎา ศรีธรรมา. (2550). *การศึกษาลวดลายผ้าห่อคัมภีร์ใบลานอีสาน.* มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

ยศกร สิทธิศักดิ์ไพบูลย์. (2553). การศึกษาชื่อลายแพรวาในภาษาผู้ไทยตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์. *วารสารวิจัย มข. (ฉบับบัณฑิตศึกษา) มหาวิทยาลัยขอนแก่น,* 10(1), 126-133.

วิจินตน์ ภาณุพงศ์. (2555). *บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3 : ชนิดของคำ วลี ประโยค และสัมพันธสาร* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.

วิรินชุอร พิมสาร. (2559). *การออกแบบลายผ้าจากผ้าทอเมืองน่าน.* ภาคนิพนธ์ ศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศิลป์. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2549). *กว่าจะเป็นนักภาษาศาสตร์.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, กัณฑิมา รักวงษ์วาน, มนสิการ เฮงสุวรรณ และสิริวิมล ศุกรศร. (2555). *บุคคลสำคัญและความคิดหลักในอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์: การเข้าถึงวัฒนธรรมโดยผ่านภาษา.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.